

A „Tokorcsi uj Kalendarium”

Az egyik celldömölki család tulajdonában egy kézzel írt könyv található 1747-ből keltezve. Címe: ELENCHUS Rerum Memorabilium, seu Fatalium Trium Annorum, nempe: 1745, 1746. & 1747, Narratio Genuina, ac ab oculato Teste Fratre Gabriele Ordinis Sancti Benedicti ad. S. Martinum in S. Monte Pannoniac professo, in ordinem redacta, & descripta Diebus Mensis Septembr. 1747. (G. kézjeggyel.) – Megközelítő pontosságú fordítással: Emlékezetre méltó dolgoknak feljegyzése, vagyis három sorsdöntő évnél, nevezetesen 1745, 1746 és 1747-nek rendben való elmondása és egy szemtanútól, a pannonthalmi Szentmártonba való Szent Benedek rendi Gábel baráttól rendbe-sorba szedve és leírva 1747. szeptember hónap napjaiban.

A három év különösen nevezetes lehetett a rendtagok számára, mert Saighó Benedek főapát sokszor önkényes rendelkezései egyre inkább sértették a rend szokásait és a rendtársak önértetét. Saighó harcias természetű ember lehetett, s keze messze elért, mert amikor Vajda Sámuel és Jankovits Márton az összeírt panaszokkal Bécsbe ment, hogy Mária Teréziánál keressenek jogorvoslatot, megérkezésükre őket csukták tömlöcbe. Mária Terézia aztán elrendelte az ügyek kivizsgálását, és a győri püspököt bízta meg a rend helyreállításával. A kéziratok könyv jelentős része ezzel a három évvel foglalkozik, s közli a rendi és rendkormányzati statútumokat, amelyeknek szövegét a Rend történetének V. kötetében a 814–829. oldalon megtaláljuk. Ide nyilván azzal a szándékkal másolta le Gábel atya, hogy szükség esetén kéznél legyen.

Az egyéb latin szöveg között, amelyek ezeket az eseményeket tárgyalják, két rövidebb magyar nyelvű vers is található: az egyik a bécsi kalandos utazásról szól (ez is másolat), s a másik a főapát ellen fölserkent atyák nevét foglalja rigmusba azzal a tanulsággal, hogy „jó legyenek, szentül éljenek, otthon üllenek”. Sokkal formásabb és hangban is erőteljesebb egy hosszú vers, amelyben Rááth Imre „generális Urnak Had-fogadása; s ugyan azokkal mostanságh tett példa nélkül való Herkulesi vitéz áctussa foglaltatik”, azaz a szentmártoni kolostor megostromlása, s a hadak szégyenletes megfutmodása. Az esemény összefügg a rendtagok és Saighó viszálykodásával. E 40 versszakból álló hosszú költeményre talán majd egyszer visszatérhetünk, mert nyelve, előadásmódja a XVIII. század népi realizmusából ad némi ízelítőt. Írója nyilván gyakorlott tollforgató.

A könyv nagy része Gábel atya keze írása. Eredeti neve Griszl Gábor, s kéziratok munkái Pannonthalmán találhatók. 1770-ben összeírja pl. a rendtagok névsorát: Libellus, continens nomina et cognomina omnium confratrum. (Tehát: az összes rendtárs nevét és vezetéknévét tartalmazó könyvecske.) Ebben a kéziratok könyvben is vannak már névsorok, nyilván ennél teljesebb a fentebb említett könyvecske, amelyet aztán 1773-tól más kéz folytat.

Leírja saját életrajzát is, s bakonybéli, tihanyi tartózkodását. Szó esik családi kapcsolatairól, pl. a keresztszüleiről, testvére gyermekeiről. Tudjuk róla, hogy nem

volt Dömölkön, s mégis a kötet végén leírja a „Tokorcsi uj Kalendarium”-ot, ami lehetett a saját műve is. Ismerhette a falucsúfoló mondókákat, szerette a verses rejtvényeket, mert a bakonybéli naplója végén egy csomó ilyen rejtvényt ír le, latin és magyar nyelven. E verses rejtvények között ilyeneket találunk:

Atyátul, anyátul én nem születtettem
Mégis keresztséggel meg-kereszteltettem,
Isten szolgájává azontul tétettem,
Mégis mennyországbul én kirekesztettem.
(megfejtés: a harang)

Valószínűnek látszik, hogy a Tokorcsi uj Kalendariumot is ő írta, bár a helyi vonatkozások feltételezhetnének egy olyan szerzőt, aki Dömölkön munkálkodott. Pl. Lancsics Bonifác is számításba jöhetne, aki Miscellanea (Vegyes gyűjtemény) c. kötetében ilyen tanácsot ad: „fogfájás ellen kőrifából készült vájóval kell a fájó fogat piszkálni... a kőrifát május hónapban kivágni... in qua est signum zodiacum Virginis” (azaz amely (hónap)-ban a Szűz csillagképe áll. Ez a formula a Kalendariumban visszavisszatér.

Tudvalevő, hogy a szerzetesrendekben „az étkezés alatt rendszeresen olvasás volt, amint a Regula rendelkez, az első és második asztal (azaz étkezés) fölött egyaránt (V. kötet. 663.).

A rend kialakult szokásai szerint a tömeges gyóntatások után néhány napig recreatiót tartottak, azaz „szabadszombatot” kaptak a rendtársak. Ez a szigorú rendi szabályok alól némi felmentést jelentett, a szerzetesek kedvezményeket kaptak, pl. 1749. nov. 27-én a recreatiók utolsó napján vacsora alatt és utána zene volt (V. köt. 664.). Néha még azt is megengedték, hogy a Pannonhalmán élők kocsira üljenek, s meglátogassák a bakonybéli atyákat, s a zenészeket is magukkal vigyék.

Nyilván ezekre a napokra írta „egy valaki” a Tokorcsi uj Kalendariumot. A Tokorcs név már elhangzás után is szokatlannak tűnhetett, ahogyan nekünk dunántúliaknak az Inárcs-Kakucs nevek, vagy akár Móra Ferencnek a Karakószörcsök, aki az I. világháború utáni inflációs idők kifigurázására írt jelenetét A karakószörcsöki csőszfogadás címmel látta el. Tokorcs nagyon kis község lehetett 1747 táján, és akit ide küldtek szolgálatra, úgy érezhette, hogy a világ végére küldik. A falu boráról még most is él a falucsúfoló.

A Kalendarium 3 részre oszlik: az első a négy évszakot állítja feje tetejére, a másodikban a kalendariumokban szokásos gazdasági tanácsokat fordítja fonákjára, a harmadik rész meg újdonságokat, új híreket hoz távoli vagy nem létező helyekről.

A Kalendarium a nyelvészet tudósainak valamint a néprajzosoknak külön érdekesség lehet, általános érdeklődésre talán csak annyiban tarthat számat, hogy néhány vidám fordulata, ötlete elolvasása után megmarad bennünk. Ezzel bocsátjuk útjára a 230 évvel ezelőtt megírt szöveget.

TOKORCSI UJ KALENDARIUM

Melly

A Zodiacusnak újonnan való forgása,
rendi, s- modgya szerént, rövid summában
foglaltatott egy Valakitül.

A Tavaszról való Jövendölések

A tavaszt el-kezdgyük Septemberben, midőn tudni-illik az égi Plánéták Aspectusi Szerént a fáknak levelei zöld grádicsbul Sárgában kezdnek lépni, és tart Novembernek fottáig, midőn a Tokorcsi Circularis Sphaeranak rendi szerént, a teli hordó az pinczében már jól bé lép. Az eleje tűrhető lészen, ha Szép üdő lesz: közepe, és vége tiszta üdőt amaz vastag köddel egyelítve mutat, de az után meg-fordulván mértékletes meleget ígér a Szobának, ha bé fűttik. Midőn a Fazokas az kálhában lépik, sárt jegyesz; azért ha Dolmányod jó vagy, ad-ell, és végy jó rongyos új szűrt rajta. October holnapnak vége felé három orával már hosszab lészen a gyertya világ. Az Ellen-ségek között haragot jövendölhetünk. Hogy ha a Gabonának jó ideje lészen, bő aratást jövendölhetünk. A köles meg-tölti a Csűröket, ha sok verebek vannak vetésedben. Dög halállal fenyegetik a Czigányok Lovait a Plánéták aspectusi, mely dolog az Hollókat jó hírekkel biztattya. Még az hamis embernek sem köll hinni, a jótul pedig őrizzed magadat, mert az Tolvajok Semmit sem kívánnak házodban bé vinni. Ha az Assatura a nyársban lépik, jó híreket várhatunk. Ezen Zodiacus jelben jó vérest, kolbászt, és májast a Szűrűn nyomtatni. Ha jó feleséged vagy, üzd-ell házodtul, mert jobb te néked dőzsölő vén Aszszonnyal laknod, ha el-tűrheted. A Tavasz közepe felé Octoberben gyomor fájással fenyeget a koplalás. Boldog Ember, kinek minden jószága el-éget, mert nagy bútul meg-menekedet. A Szántáshoz jó üdöket ígér a Novembernek eleje, kiváltképpen kinek marhája döglük. A Fő rendek halála koporsókat ígér, de a ki hosszú életű akar lenni, soká éllyen, és meg-öregszik. Midőn a Bor a korsódban lépik vigasságot remélhetünk, mind Tokorcson, s-mind Torokon, mind azon által sokan Sirásra indulnak, noha Semmi bútt nem látnak. Octobernek 5. 6. és 7. napján jó bott ollóval nadrágot szabni, és korbáccsal meg varni. A kopaszt jó borotválni, a Sántának lejtött járni, a vaknak jó epret szedni, a Csonkának hegedülni, a Némának énekelni. 20. és 27-dik napján jó póznával verebeket lüni, és a sötétben ezeket lövöldözni. Jó kukoricza olajt csinálni, mert úgy lesznek állandók, ha ebben az Holnapban regnálló Plánéták aspectusira vigyáz a Gazda. 30-dik Novemberben a Nap kél föll reggel 12 órakor, 25 minutakor. Novembernek utolsó napján, fogatkozás lészen a vad legeltető Csillagban, fölöstökömkor, s-ezek a Tavaszról való jövendölések.

A Nyárról

A Nyár kezdődik Decembernek első napján, midőn tudni-illik az égi Plánéták aspectusi szerént a Czigány a Sátorbul a Szolma Palotában lépik, és tart Februáriusnak utolsó napjáig, midőn a Disznó fej a tálban ugrik. Decemberben leg hosszab lészen a gyertya világ, mert az égnek Sphaerájja szerént a nap hozzánk leg-közellebb lészen, Elsőben tiszta fölhövel tellyes lészen, de Lucza, és kis karácson között köllemetes boreások kedves fürgetegeket ígérnek. Szent Pál fordulása napján esik a nyárnak közepe, akkor Szép Csikorgó üdöket mutat, de vége felé engedelmes lészen a fuva-tokon való sétállásra.

Januariusnak kezdein nagy melegett mutatnak az égő kálhák aspectusi Szerént az Plánéták. Boldog Ember a ki más házában meg-reked. A kanászok a Bakony Országbul ki indulnak nagy Sereggel, és disznó vér ontásokkal fenyegetnek, de a kinek más fegyvere nincsen ellenék, Rostélokka és hosszú nyársokkal forgolódgyék. 15. napján Januariusnak Sötétség lészen a napban reggel éjfélkor és tart 7 „órát, 30” minutaig. De midőn a Plánéták forgása szerint a Bacchus, és a Venus Szemközben lépnek, békességet várhatnak minnyájon, mert ezek a két Plánéták gyakorta a Cir-

kularis Sphaeraban egy grádicsban lépnek, akkor szokot sötétség lenni, de végtére világosságot mutat, midőn tudni-illik a liquidum debitum a böcsőben lépik. Midőn a Szél a hóban lépik, jól fel nyissad szemeidet merre indulsz, mert akkor még a Sövények is virágozni fognak. Szerencsés a kinek Sok marhája vagyon Szénája nem lévén, Semmi gabonája nem termet, mind azon által ha ebben a Holnapban havat csépölt, be éri Husvétig véle. 5., 6., és 11.,-dik napján jó baltával eret vágni. A Hurut ellen a köhögés ha nem használ, minden nap havat jeges vízben tévén avval élyl és még gyógyul a te bűnös torkod. Fej fájás ellen jó hasznos a badacsonyi bor, de az-is úgy, hogy ha mérsékletessen két pintet hamar föll csapsz. Ha nincs mit enned, tehát feküdjél-le, és két féle hasznát veszed, aluszol-is, és az éhséget sem érzed, de először Szépen meg-mosdgyál. A Nyárnak vége Februariusnak utolsó napján lépik az Őszben, és akkor kezd már a meleg szoba távozni. Ezek a Nyári Plánéták Aspectusi.

Az Őszről

Martiusnak első napján kezdődik az ősz, midőn tudni-illik a Zodiacus Rendi Szerént a bor a mértékben lépik, és tart Májusnak utolsó napjáig, midőn a Nyilas a Szűz jelében lépik, a Plánéták aspectusi rosz hírekkel fenyegetődnek ugyan, ugymint fegyvervillámlásokkal, de hamar meg-csöndescednek, mikor tréfálódnak. Az egész Martiusnak holnapja Szárosz esőt ad, de a fölhők magokat nem igen mutogattyák. Ezen holnapnak elein jól bé köll földni a Szőlőket, hogy a napnak meleg sugári ne-árcsonak nékik. 17-dik napján jó répát és retket kaszálni. Jó pipázni a teli pajták körül, a ki ezeket a Martius Plánétáit jól meg vizsgállya, nem fél a zéhségtől, mert korán meg-örletli Tokorcson a télre való eczetet. Midőn a gomba virágozik, ójjad magadat a melegtől, meg-ne rágd a falatodat, hanem egészben nyeld-el, mert forró hideg löléseket Szerez.

A Hass rágás fog-regnálni úgy annyira, hogy ha a csapot jól bé téve nem tartod, kárt isvallasz. Hanagy hegyre akarsz menni, vigyáz hogy valamelly koci kereked kötetlen ne maradgyon, ha pedig a hegyről alá indulsz, oldozd föl kerekidet, és csapkod-meg jól a lovaiddat, kiváltképpen hogy ha csak fiatalok. Hogy ha szemeidről meg-fosztattál, ne járj a közönséges utakon, hogy valakiben meg-ne botollyál, hanem inkább az árkok körül, a hol senki más nem jár. A Saturnus elő meneteleket igér az alacson renden lévőeknek, az Bujtárbul könnyű kanászt váloztani. Az ősznek vége felé, ugymint Májusnak végén gonosz üdők jelentik magokat, azért a ki hosszú útra indulni akar, az előtt mennyen-el egy nappal, mert soká nem tartanak, hanem csak hat hétig, 5., Minutaig.

Aprilisnek 8., 9., és 13.,-dik napján jó bocskort kötni, 15.,-dik napján jó Aszszonyt vernyi való fát vágni. A jó üdőtől nem köll félni, mert a Sok kü esső sok hasznot té-szen. Az eb semmit sem fél ugyan a kőből faragot botos Embertől, de ha a macska meg-lattya az egeret, utánna futt, nem előtte. Ha a Farkas ökrödet meg öli, fogjad a Farkast a járomban a másik ökröd mellé, az meg-ölt helyet. Ha igen beteg vagy, hogy még láboidra sem álhacz, sokat a hidegen ne futkosz, mert ha egyszer fejedet veszik, többé föll nem akasztanak nyakadnál fogva.

Májusnak utolsó napján leg-közelleb lészünk Juniushoz, és itten a Meridionalis Szelek leg jobban ostromolnak, de erőssen köll akkor magát tartani ollankor az Emberek, még jobban meg-érnek s-jól meg-nyisd az Balás iszákjának száját, és az után hasznát veszed, ha meg-szollamlik valaki, de te-is ved elől a feleletet a nadrág fenekéről, es mond-meg az igazat, és lassan ne-felell, hanem hogy minnyájon meg-éricsék. Ezeket irhatni az őszről.

A Télről

Juniusnak első napja hozza bé a Telet, midőn tudni-illik a guba aspectusi Szerént a Varga a Cseres kádban lépik, és tart Augustusnak végéig, mikor az Oroszlány a kosban lépik. Juniusban kezdenek a fák bé fakadni. Jó Szánkázó üdöket, és utakat remélhetünk, ha sok hó lesz. Juniusnak közepe hideget nagy meleg Szelekkel edgyütt ad, boldog Ember, a kinek födetlen háza vagyon, mert nem féll hogy a nagy Szelek el-hordgyák. Bor himlővel fenyegetik a korsóban való Aspectusok a koros gyermekeket.

Julius kezdetin jó tökből innya, Julius közepin jó jeget vágni, mert a molly meg-nem eszi. Jó gyökeret ásni, Laput és Csollányt vetni, Torma Lictáriumot csinálni, sótt kaszálni. 25"-dik napján jó Turót aratni, Szerdéket asztagban rakni. Julius végén jó ködöt faragni, a füst gyalulót ki fizetni, szelet gyűjteni, a gőzt kévében kötni. Jó a stokfiss fejét tormával enni Szönyén táján, holot sok szokot teremnyi a falú halas tójában.

Augustus kezdetin, midőn tudni-illik a Rák a Dunában lépik, miképpen az égi Circularis Lineából ki-nyilatkozik, friss aërt mutat, de az után tűrhetőbb napokat érünk. 8.,-dik napján Szározság lesz, úgy annyira, hogy még a Duna közepin-is kompon hajószkálhacz, és pinnyédre csontot vihez őrleni hajón. 13., napján Augustusnak, kezdenek a Csibék tójni, a Bakok, és kosok elleni Sitke táján. A Szemfájás fog regnálni két hétig, de ha a rák fagyott és hangyálvért szunyog zsírral öszve eresztet, és azzal kenyed, meg-gyógyulnak Szemeid, ha csak egyszer meg-tisztulhatnak. 22.,-dik napján meg-hozzák a vad kácsák Marczalban tollaik között a halakat, csikokat és Tekenyős békákat, mint a Sömjényi Plánéták biztanak. S ezek a Télről való observátiók. Isten éltetvén Esztendőre többekkel kedveskedem.